

REXISTRO XERAL DO VALEDOR DO POBO
SANTIAGO DE COMPOSTELA

Data: 07/02/2017 14:26:00

SAIDA 1856/17

Dª Helena Gómez Vecino
(Pta. de CONFAPA GALICIA)
confapagalicia@confapagalicia.org

Expediente: D.3.Q/13221/17

Santiago de Compostela, 7 de febreiro de 2017

Estimada Sra. Gómez Vecino:

Como sabe, foi recibido nesta institución o seu escrito de queixa, e deu lugar ao expediente co número arriba indicado.

Unha vez estudada a súa queixa, debemos comunicarlle o seguinte. Con ocasión dos problemas que xurdiron en dous centros educativos por mor da manipulación de placas de fibrocemento na realización dunhas obras de reforma, e dos que tivemos coñecemento a través da presentación de escritos de queixa, dirixímonos á Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria requiríndolle información sobre a existencia dunha planificación para inventariar o amianto instalado nos centros docentes (comezando polo máis perigoso, o friable e/ou o amianto azul) así como dun inventario de centros educativos con amianto instalado no que conste a idade destes edificios, co obxecto de determinar a vida útil do dito material. Aparte disto, requiriríamos información sobre as circunstancias concretas das obras en ambos centros. Cómpre ter en conta que, agás que se presenten queixas ou xurdan problemas nas comunidades educativas durante a execución dos traballos de rehabilitación ou reforma das que se fagan eco os medios de comunicación, non temos información por anticipado da planificación de obras nos centros, sexan municipais ou promovidas pola consellería.

A Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria remitiu un informe no que manifestaba o seguinte:

O artigo 2 do Real Decreto 396/2006, de 31 de marzo, polo que se establecen as disposicións mínimas de seguridade e saúde aplicables aos traballos con risco de exposición ao amianto, e os comentarios da súa Guía Técnica, elaborada polo Instituto Nacional de Seguridade e Higiene en el Trabajo (INSHT), de acordo co disposto no artigo 5 do Real Decreto 39/1997, de 15 de xaneiro, polo que se aproba o Regulamento dos Servizos de Prevención e o previsto na disposición adicional segunda do mencionado Real Decreto 396/2006, o amianto defínese

como "un conxunto de silicatos fibrosos, sustancias de orixe mineral de composición química variable, que na súa rotura ou trituración son susceptibles de liberar fibras, cousa que non ocorre se no seu estado natural non se manipulan". Noméanse seis variedades, das cales a mais común e extensamente utilizada é o crisotilo, cunha porcentaxe estimada sobre o total superior ao 90%.

A Orde de 7 de decembro de 2001 pola que se modifica o anexo I do Real Decreto 1406/1989, de 10 de novembro, polo que se impoñen limitacións á comercialización e ao uso de certas sustancias e preparados perigosos, prohibiu no seu único artigo a utilización, produción e comercialización de fibras de amianto e calquera produto que as conteña, a partir da súa entrada en vigor o 14 de xuño de 2002. No entanto, permitiu a comercialización dos produtos fabricados antes da súa entrada en vigor ata seis meses despois, ata o 14 de decembro de 2002, cando a prohibición resultou, por tanto, definitiva. Por outra banda, a mesma norma estipula literalmente: "O uso de produtos que conteñan as fibras de amianto mencionadas nos puntos 4.1 e 4.2, que xa estaban instaladas ou en servizo antes da data de entrada en vigor da presente Orde, seguirá estando permitido ata a súa eliminación ou o fin da súa vida útil". Do anterior dedúcese que desde finais do ano 2002 non se instalou en España ningún material que conteña amianto, pero os xa colocados e en uso poden permanecer de xeito totalmente legal, ata a súa eliminación, ben por cambio ordinario ou por chegar ao final da súa vida útil.

A lexislación anterior e a prohibición que prescribe, adoptada como transposición de normativas europeas, ven motivada pola relación comprobada da inhalación de fibras de amianto con certo tipo de cancros. As fibras consideradas perigosas son aquelas que teñen unha lonxitude maior de 5 micras, diámetro menor de 3 micras e unha relación lonxitude/diámetro maior de 3, segundo se define no método de recuento MTA/MA-051 do INSHT, que coincide co método recomendado pola Organización Mundial da Saúde no ano 1997.

De tódolos materiais que conteñen amianto na súa composición, un dos de mais amplo uso e presenza aínda na actualidade, é o que nos ocupa, as placas de fibrocemento onduladas para cubertas, de amplísima difusión, en concreto na comunidade autónoma galega, que polo explicado, foron instaladas de xeito legal. Porén, esta institución considera que é elevadísima a presenza deste material en centros escolares galegos (no seu nome comercial de uralita) e que a situación resulta aínda mais complexa polo feito da antigüidade de moitas destas infraestruturas educativas e das condicións climatolóxicas da nosa comunidade. A vida útil destas placas oscila entre 30 e 50 anos, segundo os estudos que se manexen, e degrádase de xeito distinto en función do clima e do propio mantemento dos inmobles.

O informe da Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria salienta que, segundo se di literalmente no apéndice 1 da Guía Técnica do Real Decreto 396/2006, "A presenza destes materiais nos locais ou espazos dos lugares de traballo non indica directamente unha situación de risco. O amianto non é un gas, un vapor ou unha sustancia radiactiva e as súas fibras non se desprenden de forma natural senón que é necesario que se produza unha manipulación ou alteración dos ditos materiais para que teña lugar a liberación e emisión das fibras". En relación coa emisión de fibras tamén é importante a división dos materiais con amianto (MCA) en friables e non friables. Segundo a mesma Guía Técnica, tamén no seu apéndice 1, "Denomínase material friable aquel que pode ser disgregado ou reducido a po ca sola acción da man. Material non friable é o que necesita ferramentas mecánicas para ser desmorronado e reducido a po. Os materiais friables son susceptibles de liberar fibras como consecuencia de choques, vibracións ou movemento do aire, mentres que os non friables non desprenden fibras a non ser que sexa polo acción directa de máquinas ou ferramentas... Os materiais friables son moito mais perigosos que os non friables". Pois ben, algo mais adiante, a Guía Técnica pon como primeiro exemplo de material non friable ao fibrocemento. Polo tanto, aínda que estamos ante un material con contido de amianto, trátase dun dos menos perigosos pola razón anterior.

Porén, o perigo deste tipo de material é que poden seguir liberando partículas de amianto durante o seu remodelado, obras de reparación ou outras manipulacións. Tamén pasarían a ser materiais friables ante incendios e outras condicións. Por esta razón, a institución do Valedor do Pobo considera que debe extremarse o principio de precaución tratándose dos centros nos que hai menores (escolas infantís, colexios, institutos, centros doutro tipo...).

Non se trata de crear falsas alarmas xa que os riscos derivados deste material presupoñen, nos estudos realizados, certas condicións de exposición pero é certo que a protección da seguridade e da saúde é un deber dos poderes públicos que teñen que garantir ata onde os coñecementos científicos e técnicos dan marxe de seguridade. As notas técnicas de prevención do mesmo Instituto Nacional de Seguridad e Higiene en el Trabajo (INSHT) citado pola consellería (por exemplo, a NTP 707) manifesta: "Los efectos del amianto sobre la salud han sido ampliamente demostrados: como carcinógeno de primera categoría (C1) causante de mesotelioma pleural y peritoneal y cáncer de pulmón (carcinoma broncopulmonar) y también como causante de asbestosis, con tiempos de latencia de hasta 20-40 años. El riesgo asociado a niveles bajos de exposición a amianto no está claramente determinado, aunque se admite que en patologías de mesotelioma pleural, un 26 % de origen no ocupacional corresponden a bajas concentraciones de exposición.

No existe un nivel seguro de exposición, al igual que con otros contaminantes cancerígenos. Evitar la exposición al amianto es la única medida preventiva para evitar enfermedades."

A Resolución do Parlamento Europeo de 14 de marzo de 2013, sobre riscos para a saúde no lugar de traballo relacionados co amianto e perspectivas de eliminación de todo o amianto existente, na que se basea a solicitude de informe, pon de manifesto os efectos adversos para a saúde derivados da manipulación deste material polo que insta á Unión e aos Estados membros a actuar neste ámbito. Non obstante, o Ditamen do Consello Económico e Social Europeo sobre "erradicar o amianto" (2015/ C 251/03) marca o concreto horizonte temporal no ano 2032.

O informe indica que no eido da planificación de actuacións nesta materia, a Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria ven de asinar un convenio o 11.05.2016 co Colexio Oficial de Arquitectos de Galicia para a realización de distintas actuacións de eficiencia enerxética nos centros educativos dependentes desta Consellería e que contempla labores de documentación e planificación previas que permitirán dispor de información da idade dos centros, da tipoloxía das cubertas, así como os elementos construtivos do centro. Os primeiros resultados destes traballos están previstos para finais do ano en curso.

Doutra banda, a Consellería, coa colaboración do dito colexio profesional, está traballando nas bases de datos das Unidades Técnicas Territoriais mediante a sistematización e diagnóstico dos centros, co obxecto de acadar unha información actualizada e informatizada.

Igualmente solicitouse un pronunciamento sobre a existencia dunha data límite para levar a cabo un plan de desamiantado dos centros escolares.

O informe da Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria sinala que para dar o debido cumprimento ás recomendacións da Resolución do Parlamento Europeo 14.03.2013, a Unión financia con cargo ao Programa Operativo FEDER 2014-2020 actuacións de eficiencia enerxética nos centros escolares, no que se inclúen as necesarias intervencións nas cubertas de fibrocemento. Por isto, dentro deste programa é onde se atopa a planificación temporal.

Estímase que no ano 2020, ata cincuenta centros escolares poidan verse beneficiados destas intervencións de rehabilitación que, xunto con aquelas outras de reparación de humidades, filtracións ou de mellora da eficiencia enerxética que se financien con cargo a fondos propios poidan acadar a centena de centros docentes no ano 2028. O conxunto destas intervencións pretenden a erradicación da totalidade do amianto nos centros dependentes da Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria, dato que se concretará logo da elaboración do informe do Colexio Oficial de Arquitectos de Galicia, actualmente en trámite.

En relación con actuacións recentes da Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria na retirada de fibrocemento durante obras de rehabilitación e mellora da eficiencia enerxética de centros escolares producíronse situacións de alarma social nalgunhas comunidades educativas. A demanda dos pais e nais dos alumnos era que as obras se executasen en períodos non lectivos prolongados (vacacións de verán, de Nadal...) de xeito que dera tempo a retirar as placas, limpar as zonas de traballo e facer unha medición final da que se derivase que non había risco de exposición. A Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria argumenta a práctica habitual nas retiradas de fibrocemento das cubertas dos edificios, todas elas amparadas por plans de desamiantado aprobados pola autoridade correspondente, no caso de Galicia, o Instituto Galego de Seguridade e Saúde Laboral, e sometidas a vixilancia e inspección polo mesmo organismo. Segundo a consellería, non se coñecen casos de desaloxos de edificios de calquera tipo, polo motivo da retirada de placas de cuberta de fibrocemento, nin sequera edificios de vivendas, que serían dos mais sensibles, onde habitan todo tipo de persoas, incluídos rapaces incluso de idades menores das dos alumnos que asisten aos centros en cuestión.

Sen embargo, este argumento non se axusta ao principio de precaución. Estando comprobado que non existe un nivel seguro de exposición, a responsabilidade de demostrar primeiro que facer as obras sen suspender por completo a actividade lectiva non incrementaría os riscos lle corresponde a quen toma a decisión de realizalas en tales condicións. Actuar baixo un suposto de incertidumbre esixe que quen realiza a actividade demostre que non existe risco e que non hai unha alternativa máis segura.

En relación co anterior, o plan de desamiantado aprobado polo ISSGA, co que por suposto se conta neste caso, prevé a retirada das placas de cuberta nas condicións mencionadas anteriormente no presente informe, de ausencia de alumnos e persoal docente e non docente baixo a cuberta na que se estea a facer a retirada, pero a consellería entende que non ten que ser en período non lectivo continuado de vacacións tal como se pide desde esta institución. Así, no seu punto "8. Procedemento/Método de traballo" di literalmente, "*Os traballos de retirada das placas de amianto realizaranse sempre sobre cubertas de edificios que non se atopan con actividade lectiva (non haberá en ningún momento nenas ou docentes no interior do edificio no que se está procedendo á retirada)*". A consellería subliña que a pesares das continuas aparicións dos pais en prensa, no momento en que se comunicou o posible comezo dos traballos de retirada, o ISSGA non puxo inconveniente algún, cando menos ata o momento.

O problema estriba en interpretar o alcance do principio de precaución. A consellería entende que esta permitido traballar "*sobre cubertas de edificios que non se atopan con actividade lectiva (non haberá en ningún momento nenas ou docentes no interior do edificio*

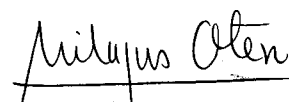
no que se está procedendo á retirada)” mentres tales placas se retiran. O principio de precaución implica que non haxa actividade lectiva en ningún momento mentres duren os traballos, limpar a zona e facer as medicións finais para garantir que non existen fibras de amianto no ambiente.

A cuestión esencial é, polo tanto, acadar un marco normativo propio que regule os planes de desamiantado en centros escolares, tarefa que se prevé longa e complexa, para evitar que se repitan situacións de conflito na execución dunha actuación administrativa que, en si mesma, é intrinsecamente positiva como sucede coa reforma e a mellora das infraestruturas educativas.

Sobre este punto, dirixiremos unha suxestión ao Parlamento de Galicia e faremos unha reflexión no vindeiro informe anual que presentará esta institución, para que se adopten medidas legislativas fundadas no principio de precaución, aínda que subsista unha incerteza respecto á existencia e importancia dos riscos para a saúde das persoas (...), sen teren que esperar a que a realidade e a gravidade dos riscos estean plenamente demostrados. Así o sinalou o Tribunal Supremo nunha sentenza do ano 2000, a propósito da seguridade alimentaria pero que é perfectamente aplicable a calquera outro problema de seguridade e saúde ambiental. Consideramos que a súa solicitude de poñer en marcha un plan conxunto das administracións para eliminar de forma rápida, segura e definitiva calquera material que conteña amianto en todos e cada uno dos centros educativos galegos precisa non só un catálogo informativo da idade dos centros, da tipoloxía das cubertas, dos elementos construtivos do centro e os materiais empregados (que xa se iniciou pola consellería coa colaboración do Colexio Oficial de Arquitectos de Galicia), senón unha normativa específica que facilite instrucións claras aos responsables de tomar as decisións en aspectos como a valoración da evidencia do dano e a existencia doutras alternativas dispoñibles, modificando as previsións da guía técnica para as instalacións nas que haxa menores de idade (escolas infantís, colexios, institutos, centros residenciais...) co obxectivo esencial da protección da súa seguridade e a súa saúde.

Informaremos á CONFAPA de calquera novidade que se produza neste ámbito.

Agradézolle a confianza que nos demostra e reciba un atento saúdo.

Milagros Mª Otero Parga
Valedora do Pobo